

Надія КОЛОМІЄЦЬ,

заступник директора з навчально-виховної роботи
у початкових класах Скандинавської гімназії м. Києва

Навчальне середовище як ресурсний центр розвитку особистості учня

Сучасна освітня парадигма спирається на особистісно орієнтовану педагогіку, яка передбачає, аби в епіцентрі навчально-виховного процесу був учень, – той, на кого упереваж спрямовані навчальні дії і заради якого, в інтересах якого, врешті-решт, здійснюється навчально-виховний процес, створюються педагогічні системи і системи освіти загалом. Через те необхідно забезпечити "утвердження особистісно орієнтованої педагогічної системи, яка могла б реалізувати принцип дитиноцентризму в навчально-виховному процесі як відображення людиноцентристської тенденції розвитку суспільства" [2].

Я. Корчак у книзі "Як любити дітей" охарактеризував типи виховного середовища: догматичне, ідейне, бездумного споживання та зовнішнього лоску.

В. Сухомлинський теоретично осмислив і практично реалізував ідею про те, що навчальне середовище – це не клас, а простір навколишнього життя дитини, який учитель може й повинен педагогічно інструментувати. "Я буду так вводити малюків у навколишній світ, щоб вони кожного дня відкривали в ньому щось нове, щоб кожен крок був мандрівкою до джерела мислення і мови – до чудової краси природи... А серед природи дитині треба надати можливість подумати, подивитися, відчутти..." [1].

На думку О. Я. Савченко, психодидактичне середовище неможливо побачити одразу, "бо воно характеризує стиль педагогічної взаємодії вчителя з учнями, етику спілкування, мотивацію різних груп дітей, створення умов для діалогу, "програмування успіху", право на помилку та самостійний вибір завдань, порівняння самою дитиною своїх досягнень раніше і тепер тощо. Психодидактичне середовище має бути гуманним, комфортним для всіх дітей, стимулювати їх ставати кращими в усіх своїх справах. У кожній школі, у кожному класі має панувати особлива атмосфера емоційного добробуту всіх вихованців незалежно від їх рівня навчальних досягнень" [4].

Нині у педагогіці, психології й освітній практиці дедалі більше визнання отримує думка про те, що саме активність учня – основа досягнення цілей навчання: знання не передаються в готовому вигляді, а будуються учнем у пізнавально-дослідницькій діяльності.

Дитина молодшого шкільного віку вчиться краще, коли в процесі навчання вона може активно

діяти, експериментувати, досліджувати на практиці. Й оскільки дитина пізнає світ переважно за допомогою органів чуттів, переходячи від одного рівня складності до іншого, то їй потрібне середовище, що відповідає вимогам її розвитку, і матеріали, за допомогою яких пізнання навколишнього здійснюватиметься без особливих труднощів.

Ще Л. Виготський, підкреслюючи вирішальну роль навчання, зазначав: навчання може мати розвивальний ефект лише за умови, якщо дитина засвоює нові знання не пасивно, а в процесі діяльності, передусім матеріальної, практичної.

Для створення оптимального психодидактичного середовища перед учителем постає питання осучаснення уроку – уроку для учнів і заради учнів, введення в навчальний процес таких моделей навчання, які органічно поєднуються із традиційними формами та методами, легко застосовуються на різних етапах уроку.

Це завдання вирішується завдяки інтерактивним технологіям, які допомагають організувати навчальний процес в умовах активної взаємодії учнів на уроці в малих групах, де розподіляються ролі й обов'язки учасників. За такої організації навчання вчитель керує роботою кожного учня опосередковано, через завдання, якими спрямовує діяльність груп. Внаслідок цього створюються дидактичні умови для забезпечення ситуації успіху дитини в процесі навчальної діяльності, збагачення її мотиваційної, інтелектуальної та інших сфер.

Для забезпечення автономії дитини без втрати зв'язку з соціальним оточенням, колективом дітей і дорослих створюється належне просторово-предметне середовище. Параметри середовища, які впливають на якість навчання, такі: відповідність освітнього середовища життєвим потребам дітей; насиченість, багатофункціональність; ергономічність параметрів приміщень; гнучкість, варіативність, придатність для моделювання та проєктування середовища силами дітей; безпечність (фізична, психологічна); інформативність – якість інформаційної складової просторово-предметного середовища.

"Просторово-предметне оснащення класів для учнів початкової школи за останні роки стало інноваційним полем, на якому реалізуються різноманітні способи його оснащення меблями, унаочненням,

іграшками тощо. Найважливіше, щоб освітнє середовище було зручним, цікавим, безпечним саме для дітей молодшого шкільного віку, допомагало сповна реалізувати навчальні, виховні та розвивальні функції, важливо, щоб у його створенні брали активну участь батьки, діти" [4].

Комфортне середовище навчання – обов'язкова умова благополучного розвитку особистості дитини, повноцінного формування у неї навчальної діяльності. Стан комфорту, безпеки та захищеності, позитивного світосприйняття й інтересу – це те, без чого неможливе здійснення ефективної освітньої діяльності у початковій школі. Дитина, що перебуває з тієї чи іншої причини в дискомфортному стані, не може повноцінно включитись у процес навчання, а шкільна освіта не досягатиме своєї мети.

Досвідчені педагоги при оформленні класних кімнат для дітей молодшого шкільного віку враховують можливість надання індивідуального простору кожній дитині. Правильно організоване просторово-предметне середовище забезпечує автономію дитини без втрати зв'язку з соціальним оточенням, мотивом дітей і дорослих. Це забезпечує прояв індивідуального "Я", створює можливість для реалізації особистості учня.

Сучасні дослідження визначають інтер'єр школи, класу як один із найважливіших засобів ефективності процесу навчання у школі, а також як наочно-просторове середовище, що дає змогу організувати гармонійне засвоєння знань.

Прикладом сучасного інноваційного закладу освіти, який потужно працює над створенням оптимального навчального середовища, що є ресурсним центром розвитку особистості учнів, можна назвати Скандинавську гімназію м. Києва. Провідна місія гімназії – створення оптимальних умов для рівного доступу до якісної освіти, розвиток особистості кожного учня залежно від його освітніх потреб та можливостей, його успішної соціалізації.

Скандинавська гімназія стала справжньою експериментально-пошуковою лабораторією, де впроваджується новий зміст освіти, глибоко осмислюються інноваційні процеси, стимулюються ініціатива та творчий пошук як педагогів, так і учнів.

Співпраця педагогічного колективу початкової школи гімназії з науковцями лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки НАПН України – один із шляхів удосконалення психодидактичного середовища, бо допомагає вчителям завжди бути на вістрі педагогічної думки, пріоритетами якої є дитина, учень, створення для нього оптимальних умов для навчання і розвитку.

Спільна робота з науковцями стимулює педагогів до розкриття свого творчого потенціалу, а як результат – гуманізація навчального середовища, зміна стилю педагогічної взаємодії вчителя з учнями.

План роботи за інноваційною програмою "Методика формування ключових і предметних компетентностей молодших школярів у навчальному процесі" передбачає:

- експериментальну перевірку дидактично-методичних досліджень співробітників лабораторії;
- апробацію підручників, навчальних і методичних посібників, розроблених співробітниками лабораторії для початкової школи;

- надання науково-методичної допомоги вчителям початкових класів.

Результатами нашої співпраці стали:

- експериментальна робота співробітників лабораторії та спільне обговорення результатів з учителями;

- проведення "круглих столів", науково-методичних семінарів, участь у засіданнях методичних об'єднань учителів початкових класів з актуальних проблем реформування початкової загальної освіти;

- участь педагогів у роботі щорічної звітної науково-практичної конференції Інституту педагогіки НАПН України, науково-методичних семінарів, засідань лабораторії;

- рецензування навчальних і методичних матеріалів, підготовлених співробітниками лабораторії;

- впровадження експериментальної методики формування в учнів предметної математичної компетентності (за підручниками математики С.О.Скворцової і О.В.Онопрієнко);

- апробація навчального курсу на вибір учнів 3–4 класів "Уроки для стійкого розвитку. Моя щаслива планета" (автори – О.І.Пометун, О.В.Онопрієнко, А.Д.Цимбалару);

- участь учителів гімназії у розробленні нових навчальних програм з математики та курсу "Я у світі", орієнтованих вимог до оцінювання навчальних досягнень учнів з української мови, природознавства, суспільствознавства.

Серед важливих аспектів співпраці початкової школи Скандинавської гімназії з Інститутом педагогіки НАПН України є впровадження інноваційного курсу на вибір "Уроки для стійкого розвитку. Моя щаслива планета", що є одним із засобів реалізації Концепції екологічної освіти України.

У часи, коли глобальна криза набула системного характеру, людство дедалі більше усвідомлює необхідність перетворення свого життя на безпечне, здорове й радісне. Нагальною потребою стало формування такого способу життя, який би склав основу довготривалого ошатливого розвитку людства. На цих засадах сформувалось поняття стійкий, або сталий розвиток.

Методологічні засади курсу ґрунтуються на поєднанні діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів та ідей педагогіки "емпауермент".

Курс передбачає досягнення у звичках, поведінці та стилі повсякденного життя учнів, а також, на нашу думку, – вчителів та батьків, змін, спрямованих на раціональне ставлення до використання ресурсів планети, їх свідоме заощадження, сприяє формуванню в учнів екологічно активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля й досягнення стабільного розвитку суспільства, позитивного сприйняття майбутнього.

Для виховання в учнів потреби піклуватися про довкілля, раціонально використовувати ресурси планети, вести здоровий спосіб життя, заходи екологічного спрямування фестивалю підпорядковувалися тематиці "Земля – наш дім. Зробимо світ навколо кращим!". Учні мали змогу виявити своє ставлення до нинішнього стану довкілля та використання природних запасів, запропонувати свої думки щодо методів очищення та збереження забруднених екосистем, бережливого ставлення до природи.

Тривалість і перебіг адаптації першокласників залежить як від факторів навчального середовища (режиму, змісту, методів і засобів навчання, обсягу навчального навантаження), так і стану здоров'я та працездатності, відбувається протягом усього часу перебування учнів у навчальному закладі.

Наш навчальний заклад реалізує вимоги Стандарту столичної освіти, в якому наголошується на необхідності забезпечити комфортні умови першокласників, а саме – запровадити посади вчителя-вихователя поряд із посадою вчителя. Рішенням педради Скандинавської гімназії змінено режим роботи вихователів ГПД у 1-х класах. Головна вимога до вихователя – освіта вчителя початкових класів.

Діє також творче об'єднання вчителів, які працюють з обдарованими дітьми (ТГОД). Створено банк даних обдарованих дітей початкових класів, до якого увійшли учні, які показали високі досягнення у різних видах творчої діяльності та спорті.

Ще одним прикладом створення оптимальних умов для розкриття творчого потенціалу кожного учня є проведення у Скандинавській гімназії традиційного фестивалю "Сузір'я початкової школи", який відбувається щороку в лютому. Це – різноманітні творчі конкурси, персональні та колективні виставки, інтелектуальні змагання.

Свого часу були проведені заходи у зв'язку з роком дитячої творчості в Україні. Мета – сприяти забезпеченню освітньо-культурних потреб дітей, створенню умов для їх творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку, виявлення й підтримки талановитих та обдарованих дітей, організації змістовного дозвілля, вдосконалення виховної роботи та розбудови системи позашкільної освіти.

Проводилися майстер-класи виробів з вторинної сировини під час роботи груп продовженого дня; вис-

тавка учнівських робіт з вторинної сировини; екологічний тренінг з ейдетики для першокласників "Збережемо річки України"; вікторини, години спілкування, класні турніри тощо відбулись під час роботи ГПД.

Інтелектуальний турнір "Найрозумніший еколог" відбувся серед учнів 3–4 класів у кабінетах інформатики у формі цікавої інтелектуально-пізнавальної гри. Учні мали змогу виявити розумові здібності, виконуючи завдання на екологічну тематику та рівень оволодіння комп'ютерною грамотою.

Для учнів 1-х класів провели заняття з технічної творчості "Лего", під час якого учні вчилися створювати рухомі іграшки, програмувати їх дії на комп'ютері. Це викликало в учнів інтерес до конструювання, потребу розвивати технічні здібності.

Учні 4-х класів вирушили в інтелектуальну подорож "Дивовижним потягом". Командна гра-турнір "Як ми знаємо світ навколо нас?" дала змогу дітям показати свої знання з природознавства, основ здоров'я, "Я і Україна" тощо. Діти мали пройти шість станцій, де їх очікували ті чи інші завдання. Команди підготували емблеми, девізи, обрали капітанів. Лідери команд довели свої організаторські здібності. Гра навчила учасників знаходити спільну мову, розв'язувати суперечливі питання, які зустрічаються у повсякденному житті.

Конкурси "Творчої майстерні" з образотворчого мистецтва та трудового навчання на звання "Вправний майстер", "Талановитий художник", у яких діти виявили вміння створювати цікаві вироби з різних матеріалів та малювати, провели вчителі та вихователі ГПД.

Упродовж фестивалю велась активна робота з обдарованими учнями за напрямками: персональні виставки робіт з образотворчого мистецтва, трудового навчання, конкурс власних віршів "Талановитий поет". Конкурс читців "Птахи прилетіли – на крилах весну принесли" для учнів 1–2-х класів та "Збережемо красу Землі" для учнів 3–4-х класів провели, щоб виявити обдарованих учнів, а також з метою екологічного та естетичного виховання. В актовій залі гімназії у присутності учнів початкової школи та батьків були визначені переможці.

Конкурс "Кращий знавець англійської мови" серед учнів 4-х класів допоміг виявити обдарованих дітей до вивчення іноземних мов.

Для створення умов щодо економічного виховання дітей за участю батьків відбувся ярмарок дитячих виробів "З любов'ю до природи", на якому школярі могли придбати різноманітні листівки, сувеніри, записники тощо, створені учнями.

Цікава форма роботи з учнями – міні-конференція "Де знищується природа, там закінчується життя". Її мета – підсумувати отримані знання про рослинний і тваринний світ, висвітлити найболючіші екологічні проблеми України та всього світу. Перед батьками старшокласників виступив член Україн-

ського медичного клубу, кандидат медичних наук, лікар вищої категорії Алок Бансал, який розповів про вплив екології на здоров'я дітей. Чи не найцікавішою частиною конференції стали виступи представників команд "H₂O", "ЕКО+", "Флора" та "Фауна". Звучали також вірші маленьких поетів, які закликали до збереження рідної природи.

Конференцію та підготовку до неї висвітлював прес-центр, а учні-кореспонденти брали інтерв'ю у працівників гімназії про те, що мають робити учні для покращення екології, та розповіли про це на конференції. За підсумками конференції – звернення її учасників до учнів та вчителів підтримати ініціативу Фелікса Фінкбайнера та організації "Саджанці – планеті" посадити трильйон дерев на землі, а найперш – саджати дерева у своєму районі, місті.

Свято нагородження переможців конкурсів та учасників персональних виставок "Вітаємо таланти!" стало підсумком фестивалю і мало на меті узагальнити роботу, проведену вчителями й учнями. Учні 1–3-х класів, які були присутні в актовій залі, переглянули виступи шкільного хору "Веселі нотки", шкільного вокального ансамблю "Співаночка" та найкращі танцювальні номери учнів гімназії, які вони підготували на уроках хореографії. Окрасою концерту став виступ переможців конкурсу читців віршів англійською мовою. На святі відбулося нагородження переможців грамотами.

Четвертокласники здійснили віртуальну подорож до скандинавських країн, готували усні журнали, знайомилися з творчістю скандинавських письменників, зі звичаями та традиціями цих народів. Завдяки мультимедійній системі діти побачили краєвиди далеких північних країн.

"Свято каліграфії" учнів 3–4-х класів стало підсумком конкурсів "Кращий зошит" (щомісяця) та "Турнір з каліграфії", проекту "Як з'явилося письмо". Мета цих заходів – викликати потребу писати грамотно, охайно, каліграфічно, дбайливо ставитись до зошитів, заохотити учнів до вивчення історії писемності. До дітей завітали казкові герої: Королева Каліграфії, Король Порядок, зошити, літери алфавіту. Вони розважили глядачів, учнів 3–4-х класів танцями, веселими віршами, цікаво розповіли про історію виникнення писемності. Під час перегляду електронної презентації, діти мали змогу побачити зображення ієрогліфів, вузликowego письма тощо. Вчителі підготували цікаві нестандартні завдання й визначили також переможців у номінації "Каліграфічні фантазії".

Помітне місце на стендах зайняла виставка "Твій найкращий зошит", під час якої учні, батьки, вчителі могли переглянути зошити переможців конкурсу, познайомилися з віршами переможців творчого конкурсу "Мій улюблений зошит". Найкращі твори відібрано для публікації в шкільній газеті "Скандік".

Важлива подія фестивалю – презентація гімназійної театральної студії "Карнавал", вистав "Чарівник Смарагдового міста" та "Снігова королева". Глядачі звернули увагу на неабияку артистичність, креативність і професіоналізм маленьких акторів, які доклали чимало зусиль, аби розкрити образи своїх героїв.

Наполеглива робота педагогічного колективу початкової школи над впровадженням нового змісту початкової освіти трансформується у високі показники рівнів навчальних досягнень учнів.

На виконання постанови Кабінету Міністрів України № 38 від 20.01.1997 р. у нашій школі створено систему додаткових освітніх послуг. Діти обирають предмети за своїми вподобаннями, нахилами, бажаннями, талантами. Вчителі дають дітям поглиблені знання з предметів, не передбачених навчальним планом: логіки, риторики, основ дизайну, шахів тощо.

Важливим аспектом створення освітнього середовища вважаємо співпрацю з позашкільними закладами різної форми власності. Центр позашкільної освіти "Престиж-освіта" організовує підготовку дітей до школи, різноманітні заняття гуманітарного та художньо-естетичного спрямування.

Спільними зусиллями всіх педагогів школи створюються умови для реалізації першочергових завдань початкової школи, які допоможуть нашим дітям стати: успішними учнями, котрі отримують задоволення від навчання й досягають у ньому успіхів; упевненими людьми, здатними жити безпечним, здоровим та повноцінним життям; відповідальними громадянами, які роблять позитивний внесок у суспільне життя.

Початкова ланка освіти – фундамент для успішного подальшого навчання. Від результативності й ефективності початкової освіти значною мірою залежить якість функціонування середньої та старшої школи, які мають бути пов'язані між собою принципом наступності. Сприятливе навчальне середовище продукує систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному та просторово-предметному оточенні. Інфраструктура гімназії є ресурсним центром, у якому учні перебувають у безпечному, здоров'язбережувальному, полімовному розвивальному навчальному середовищі.

Л і т е р а т у р а

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: У 5 т. – К. : Рад.шк., 1976. – Т. 3 – С. 32.
2. Педагогічні технології: теорія та практика: Навчально-методичний посібник / За ред. проф. М. В. Гриньової. – Полт. держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. – Полтава, АСМІ : 2006. – С. 79.
3. Савченко О. Я. Якість початкової освіти: сутність і чинники впливу. – Початкова школа. – 2009. – № 8.
4. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти. – Київ, "Грамота", 2012. – С. 156.